

TACTICI ȘI ECHIPAMENTE MILITARE ÎN CONFLICTELE DE LA DUNĂREA DE JOS. SECOLELE VI-VII.

TACTICS AND MILITARY EQUIPMENT IN THE CONFLICTS AT THE LOWER DANUBE. VI-VII CENTURIES

TACTIQUES ET ÉQUIPEMENTS MILITAIRES DANS LES CONFLITS DU BAS DANUBE. VI-VII SIÈCLES

Paul-Marian BOERU¹

Rezumat: *Tacticile și echipamentele militare au jucat un rol foarte important în desfășurarea evenimentelor de la Dunărea de jos în secolele VI-VII. Acest articol studiază tacticile, armele și armurile slavilor, avarilor și bizantinilor dar și eforturile întreprinse de bizantini pentru a se adapta stilului de luptă nomad*

Cuvinte cheie: *slavi, avari, bizantini, conflict, echipamente, tactici*

Abstract: *The tactics and the military equipment played a very important role in the events that took place at the Lower Danube in VI-VII centuries. This article studies the tactics, weapons and armours of the slavs, avars and byzantines and the military changes made by the byzantines in order to adapt to the nomadic warfare.*

Key words: *slavs, avars, byzantines, warfare, equipment, tactics.*

Résumé: *La tactique et l'équipement militaires ont joué un rôle très important dans le développement des événements sur le Danube inférieur aux VI-VII siècles. Cet article étudie les tactiques, armes et armures des Slaves, Avars et Byzantins mais aussi les efforts des Byzantins pour s'adapter au style de combat nomade.*

Mots-clés: *Slaves, Avars, Byzantins, conflit, équipement, tactique*

Echipamentul militar, dar și tacticile de luptă folosite de populațiile „barbare” slavi, avari dar și de bizantini au jucat un rol semnificativ în desfășurarea evenimentelor de la Dunărea de Jos în secolele VI-VII. Un aspect important al analizei relațiilor militare în Antichitatea Târzie îl reprezintă studiul armamentului și al armurilor, acestea fiind de mare importanță în conflictele militare. Informații despre acest subiect sunt regăsite atât în sursele scrise cât și în cele arheologice.

Scopul acestui articol este acela de a analiza atât echipamentele militare cât și tacticile de luptă ale slavilor, avarilor și bizantinilor în secolele VI-VII, atât pe baza surselor scrise contemporane cu evenimentele secolelor VI-VII, cât și pe baza surselor arheologice.

¹ arheolog debutant, Banat archaeosave.srl.

O sursă scrisă de mare importanță datorită mențiunilor aduse referitoare la evenimentele petrecute la finalul secolului al VI-lea începutul secolului al VII-lea este colecția de texte cunoscute ca *Miracolele Sfântului Dimitrie* scrise de arhiepiscopul Ioan la Salonic. Aceasta conține importante referiri la războinicii slavi, organizarea și echipamentul acestora. „Cartea I conține 15 miracole pe care sfântul le-a realizat în beneficiul orașului și al locuitorilor”². Aceasta prezintă informații despre războinicii slavi. Autorul susține că este martor ocular la asediile barbarilor asupra Salonicului, prezentându-le. „Ioan se descrie pe el însuși luptând pe zidurile orașului, (...) în timpul atacului celor 5000 de sclaveni (...). El mai știe că luptătorii sclaveni din armata kaganului erau supuși acestuia”³. „Autorul textului știa, de exemplu, că asediatorii slavi ai Salonicului aveau unități de arcași, prăștieri, lăncieri, soldați cu scuturi și purtători de săbii”⁴. Se poate observa de asemenea evoluția în ceea ce privește echipamentul militar al slavilor, acesta fiind mult mai variat față de echipamentul lor descris mai înainte de Procopius:

*Când pornesc la luptă, cei mai mulți merg pe jos contra dușmanului; poartă în mâini scuturi mici și lănci, dar nu-și pun niciodată platoșă. Unii n-au nici cămașă, nici manta; ci îmbracă numai niște pantaloni până la părțile rușinoase și pornesc așa la luptă împotriva dușmanilor*⁵.

Trebuie să avem în vedere faptul că descrierea lui Procopius este precedentă sursei *Miracolele Sfântului Dimitrie*. Cel mai probabil slavii timpurii au evoluat la nivel militar. Odată cu desfășurarea evenimentelor, slavii au căpătat experiență pe câmpul de luptă. Acest lucru se poate observa prin analiza atentă a desfășurării evenimentelor de la Dunărea de Jos și prin analiza contactelor militare dintre bizantini și slavii timpurii. În iarna anului 546 are loc primul atac de amploare al slavilor timpurii la sud de Dunăre când sunt învinși fără efort de o armată bizantină care se afla în apropiere. Patru ani mai târziu însă, observăm cum o mică armată slavă reușește să învingă mai multe corpuri de armată bizantină chiar în proximitatea Capitalei⁶.

Războinicii slavi s-au folosit cu siguranță de echipamentele bizantine dobândite de pe câmpul de luptă, sau din multiplele jafuri pe teritoriile bizantine.

Avarii erau bine cunoscuți ca experți în folosirea arcului călare, caracteristică a nomazilor încă de pe vremea lui Herodot⁷. Sursele scrise antice care se referă la echipamentul folosit de avari sunt Strategikon, scrierile valoroase ale lui Teofilact Simocatta dar și *Miracolele Sfântului Dimitrie*. De asemenea, cercetările arheologice susțin sursele scrise. În mormintele avare nu se găsesc echipamente complete. Arme

² Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, p. 45.

³ *Ibidem*, p. 46.

⁴ *Ibidem* p. 53.

⁵ *Fontes Historiae, daco-romanae*. II, Procopius din Caesarea, *Despre Războaie*, VII, 14,21. 26.

⁶ Eugen Teodor, *Cronologia atacurilor transdanubiene și analiza componentelor etnice și geografice (partea a treia, concluzii)*, în „Muzeul Național”, 16, 2004, p. 14.

⁷ Georgios Kardaras, *The nomadic art of war. The case of the Avars*, in „Acta Militaria Mediaevalia” 11, 2015, p. 7.

descoperite în context funerar sunt coifuri, piese de armură (lamelară sau zale) săbii, piese de la arcuiri, vârfuri de lance, săbii, cuțite și topoare⁸. Pentru a-i contracara pe acești iscusiți nomazi capabili de a surprinde armatele bizantine, în tactica militară bizantină au avut loc unele reforme prezentate în *Strategikon*⁹. Călăreții bizantini trebuia să știe să folosească arcul călare¹⁰. Pilniu cel Bătrân relatează o întâmplare interesantă despre relația avarilor cu caii lor. Un avar a fost ucis de un inamic, iar când acesta a încercat să îi fure cadavrul a fost la rândul său ucis de calul adversarului¹¹.

Fiind nomazi, avarii și-au bazat puterea militară pe cavalerie despre care sursele scrise spun că era echipată cu armuri. Ținând cont de caracterul polietnic dar și de structura khaganatului cercetătorii presupun faptul că nomazii subjugăți de avari cum ar fi kutrigurii formau cavaleria ușoară iar slavii și gepizii formau infanteria¹².

Sursa amintită, *Strategikon* îi descrie ca fiind iscusiți în lupte și experimentați, rezistenți la greutăți și lipsuri reușind să își păcălească inamicii¹³. În ceea ce privește echipamentul, aceștia:

„Erau echipați cu armuri de zale (zaves) săbii, arcuiri și lănci. În luptă majoritatea poartă două arme, lănciile ținându-le peste umeri și arcurile în mâini și le folosesc după cum e nevoie. Poartă armuri nu doar ei dar și caii care au în fața lor din fier (kentoukla). Ei acordă o atenție mărită antrenamentului folosirii arcului în timp ce călăresc”¹⁴.

Cercetările arheologice au scos la iveală unele influențe din partea bizantinilor în echipamentul de luptă al avarilor. În unele morminte au fost descoperite coifuri conice tip *Spangenhelm*¹⁵. Astfel de coifuri au fost descoperite pe teritoriul Ungariei deci în centrul Khaganatului Avar la Szeged-Öthalom, Bécsi út dar și pe teritoriul României la Sînpetru, Județul Arad¹⁶. Influențe din partea bizantinilor sunt și săbiile cu două tăișuri, ambele laturi ascuțite care dețineau și o protecție de bronz mai sus de mână regăsite în echipamentul avar din perioada timpurie. Există ipoteza cum că atât coifurile cât și săbiile au fost capturate de pe câmpul de luptă de la soldații bizantini răpuși. În mormintele avare ale unor conducători sau luptători de rang înalt din perioada avară timpurie au fost descoperite săbii încrustate cu foițe de aur sau argint la nivelul mânerelor sau al tecilor. Astfel de săbii prețioase au fost puse sub seama darurilor din partea delegațiilor bizantine¹⁷.

⁸ *Ibidem*, p. 8.

⁹ Importantă sursă scrisă pentru studiul aspectelor militare în Antichitatea târzie.

¹⁰ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 12.

¹¹ *Ibidem*, p. 8.

¹² *Ibidem*, *loc.cit.*

¹³ *Strategikon*, Trad. George T. Dennis, Editura University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984, XI, 2.

¹⁴ *Ibidem*, *loc.cit.*

¹⁵ Coifuri compuse din patru sau șase bucăți uneori prezentând și protecție pentru obraji ce erau deja folosite de armata romană târzie

¹⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 16.

¹⁷ Kovrig I. *Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars*, in „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 6, 1955, p. 175.

bizantine aceste scărițe apar pentru prima dată în *Strategikon* sub denumirea latină de „scala”²⁵.

O altă inovație în armament adoptată de bizantini de la avari a fost și o opritoare la nivelul vârfului de lance care nu permitea pătrunderea prea adâncă, facilitând astfel scoaterea rapidă și refolosirea armei²⁶. Se poate observa cum Imperiul Bizantin reușește să se adapteze prin eforturi considerabile la noile cerințe apărute la nivel militar.

Conform lui Procopius, cavaleria grea bizantină era echipată cu platoșe din metal, armură pentru picioare, arc, toblă pentru săgeți o sabie și o lance. Un scut mic circular era păstrat la nivelul umărului drept pentru a proteja gâtul și capul²⁷.

Mauricius și Procopius susțin faptul că scutul nu era ținut de în mână, ci agățat la nivelul umărului deoarece folosirea lăncii necesita ambele mâini. În *Strategikon*, se recomanda cavaleriei bizantine folosirea scutului mai ales pentru cei care folosesc lănci²⁸. Călăreții avari nu foloseau scuturi, acestea apar foarte rar în descoperirile arheologice. Existența unui grup mic de cavaleri arcași care purtau scuturi este atestată în aceeași sursă. A. Bracher observă faptul că echipamentul menționat de Procopius coincide cu armamentul folosit de cavaleri pe vremea lui Iustinian²⁹. Tot Procopius menționează faptul că arcașii călăreți puteau trage din mers, lovitura lor fiind atât de puternică încât „niciun scut sau armură nu putea opri o săgeată atât de rapidă”³⁰.

Influența militară din partea avarilor în prima jumătate a secolului al VI-lea este menționată și de Anonymous Byzantius, care, în lucrarea sa *De Re Strategica*, dedică patru capitole folosirii arcului, tehnicii de tragere și antrenamentul folosirii arcului călare³¹.

Strategikon oferă, de asemenea, informații despre echipamentul călăreților bizantini. Cavaleria grea bizantină purta o armură lungă din zale (zava/ lorikion) care acoperea tot corpul, un coif de fier ornamentat cu un mic penaj deasupra. Gâtul era acoperit cu protecție din textile, de cele mai multe ori lână care la exterior era aranjată în franjuri. Călărețul de elită „Bucellarioi” folosea de asemenea și mănuși din fier și în unele cazuri un scut care complete armura. Cavaleria folosea în general o sabie, o lance un arc care era purtat la nivelul șei sau legat de brâu și o tolbă cu treizeci sau patruzeci de săgeți. Echipamentul conținea de asemenea corzi pentru arc de rezervă, diverse unelte mici, două scărițe pentru cal dar și un cort. Complementar cu acestea cavaleria grea purta și o haină lungă și groasă din material textil pentru protecția contra săgeților³².

²⁵ Strategikon, XI. 6.

²⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 15.

²⁷ *Ibidem*, p. 13.

²⁸ Strategikon, XI. 8.

²⁹ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 11.

³⁰ *Ibidem*, loc. Cit.

³¹ *Ibidem*, p. 13.

³² *Ibidem*, p.15.

Pe lângă aceste influențe în armamentul bizantin venite din partea oamenilor de stepă, au existat și altele venite din partea Regatului Sassanid. La începutul secolului al III-lea, romanii au creat unități militare călare cu puternice asemănări cu cea sassanidă „cataphracti” și „clibanarii”. Cu toate că diferențele dintre acestea nu sunt foarte clare în sursele scrise, clibanarii au fost probabil echipate cu arcuri și lănci în timp ce cataphracti cu lănci și scuturi folosind și măști pentru apărare. Termenul clibanarius vine mai degrabă din cuvântul „clivanion” o armură de solzi sau lamelară cu mâneci scurte pe care soldații o purtau pe lângă armura de zale³³.

Heliodorus care face referire la echipamentul cavalerului persan spune că acesta era echipat cu un coif cu mască, lance, o sabe curbă, armură de solzi până la genunchi și mănuși. În secolul III-IV acest tip de armament a constituit un model pentru dezvoltarea cataphractus în cavaleria romană și bizantină. Din secolul al IV-lea, armura lor s-a schimbat fiind folosită una mai flexibilă din zale. Conform Strategikonului, Persii foloseau „armură de zale, arcuri și săbii și erau cel mai bine antrenați în folosirea rapidă a arcului, dar acestea erau foarte puternice”³⁴.

În ceea ce privește echipamentul infanteriei bizantine, armurile de bază cum ar fi mănuși coifuri sau cele care acopereau trupul erau folosite în cea mai mare parte pentru soldații din fața formației de luptă. Pedestriații bizantini foloseau de asemenea scuturi, lănci sulite și spatha, praștii și arcuri³⁵.

Un alt aspect important este studiul mașinilor de asalt, care au permis invadatorilor asediarea orașelor. *Miracolele Sfântului Dimitrie* este o altă sursă importantă, mai ales pentru studierea mașinilor de război. În aceasta se menționează clar faptul că avarii erau capabili să le folosească. „Erau pătrate cu o baza mai lată. Aveau brațe acoperite cu fier în ambele extremități care erau capabile să arunce proiectile mari. Loviturile acestor mașinării erau capabile să distrugă orice clădire nimereau. Avarii le acopereau cu lemn pentru a se proteja de săgețile inamicilor”³⁶.

Sursa menționează faptul că au fost construite 50 de astfel de mașinării la asediul Tesalonicului. Pe lângă astfel de mașinării, avarii foloseau de asemenea „helepoles” berbeci cu vârful de fier pentru spargerea zidului și „tortoises” acoperite cu lână uscată. O altă modalitate de a proteja aceste mașinării împotriva focului era acoperirea lor cu piei de vite sau cămile. La al doilea asediu al Tesalonicului, avarii împreună cu slavii și câteva trupe bulgare s-au folosit din nou de arme de asediu.

Aceeași sursă se referă la mașinării de aruncat pietre, tortoises, berbeci de distrugere a porților dar și turnuri de asediu (xylopyrgoi) „mai înalte decât zidurile orașului”³⁷. Avarii au folosit arme de asediu în atacurile mai multor orașe ca Naissus și Serdica în 615. Teofilact Simocatta face de asemenea referire la arme de asediu în

³³ *Ibidem, loc.cit.*

³⁴ *Ibidem, p. 14.*

³⁵ Philip Rance, *Tactics in the Late Empire*, in vol. „The Encyclopedia of The Roman Army”, 2015, p. 2.

³⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 11.

³⁷ *Ibidem, loc.cit.*

asaltul din Dalmația în 595³⁸. La asediul Constantinopolului în 626, sursele bizantine menționează din nou mașinării de război, în acest caz chiar mai complexe, asemănătoare celor bizantine. Conform *Cronicii Pascale* invadatorii au folosit *tortoises* (berbeci pentru distrugerea porților) și aruncătoare de pietre care erau acoperite cu piei de animale, și au construit 12 turnuri înalte de asediu (*pyrgocastellous*). Informații similare sunt oferite de Georgios Pisides. Acesta menționează și mașinării numite *helepoleis* care erau turnuri de asalt mai complexe, echipate cu berbeci dar și cu mașinării de aruncat pietre.³⁹

Analiza relațiilor militare dintre secolele VI-VII necesită și o cercetare a tacticilor de luptă folosite, dar și a unor aspecte ce ca inteligența tactică sau morală. În ceea ce privește tacticile militare bizantine, *Strategikon*, cea mai importantă sursă a epocii referitoare la tactici militare, acordă o mare importanță dispunerii cavaleriei. Trebuie menționat faptul că încă din secolul al IV-lea dar cu preponderență în secolul al V-lea și al VI-lea, conflictele cu nomazii au crescut, strategia militară romană fiind nevoită să ia măsuri și să își adapteze tacticile de luptă. Înainte de contactele cu hunii, armata bizantină ca și cea romană târzie era compusă în mare parte din infanterie cu echipament defensiv puternic, în timp ce cavaleria era folosită doar pentru susținerea pedestrilor, în flancuri sau manevre de recunoaștere sau aracuri surpriză. Odată cu aceste schimbări accentul a fost pus pe tactici nomade, cum ar fi combinația dintre arcaș și călăreț (*equites sagitari*), viteză și pe folosirea elementului surpriză⁴⁰. Călăreții au devenit cei mai bine antrenați, echipați și versatili soldați⁴¹.

Călăreții arcași erau în mare parte staționați la limes ca limitanei. Aceștia aveau rolul de a-și utiliza manevrabilitatea tactică pentru a neutraliza trupele inamice care se foloseau de arme de distanță (Arcuri, praștii, lănci) și de a slăbi moralul și formațiile inamicilor. Aceștia puteau ataca înainte sau în același timp cu *cataphracti*⁴². Arcașii călăreți nu puteau excela în precizie, dar când un grup mare lansau săgeți acestea reușeau să atingă ținta, să provoace pagube și mai ales să încetinească atacurile inamice, soldații fiind nevoiți să se protejeze⁴³.

Bizantinii se folosesc de vechile practici romane în alegerea locului bătăliei și când este posibil dar și de punctele strategice. Procopius recomandă ca atunci când este posibil, măcar un flanc sau spatele formației de luptă să fie protejat de obstacole natural (dealuri, râuri, mlaștini) pentru a preveni manevrele de încercuire sau atacare a flancurilor de către inamici⁴⁴. Soldații bizantini construiau probabil și șanțuri folosind și diverse obstacole înainte de bătălii atunci când era posibil⁴⁵.

³⁸ *Ibidem*, loc.cit.

³⁹ *Ibidem*, loc.cit.

⁴⁰ Philip Rance, *op.cit.* p. 2.

⁴¹ *Ibidem*, p. 3.

⁴² Călăreți bizantini de elită, foarte bine echipați.

⁴³ *Ibidem*, p. 4.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁴⁵ *Ibidem*, loc.cit.

Disponerea soldaților pe câmpul de bătălie consta în organizarea lor în trei părți (trei linii) cu o distanță de aproximativ 400 de metri una de alta. Prima linie, forma un zid de scuturi pentru protecția împotriva proiectilelor inamicilor. Aceasta se mai numea și cea apărătoare (promahos) și era formată din 2/3 din numărul de forță. Unitățile din prima linie erau formate și din soldați bine echipați și mai slab echipați (defendores respectiv koursors). A doua linie era formată din 1/3 din totalul trupelor. Aceasta era compusă din patru părți și putea interveni unde este nevoie. Prima linie se putea retrage în linia a doua în spațiul din linia a doua între cele patru grupări ale acesteia. În ambele colțuri ale formației erau forțe de manevră compuse din trei sau patru *squadrons* cu scopul de a preveni ambuscadele din partea inamicilor dar și pentru a se putea organiza atacuri pe flancuri. Linia a treia era formată din soldați mai puțini⁴⁶.

Această tactică de aranjare a formației de luptă prezentată în *Strategikon* este diferită de vechea metodă de distribuire a trupelor folosită de romani și de perși. Scopul acesteia este de a rezista la puternicele atacuri ale cavaleriei care putea ataca datorită mobilității în fața formației pe laterale dar și din spate foarte rapid și neașteptat. Atât bizantinii cât și slavii timpurii foloseau „zidul de scuturi” în cele mai periculoase momente ale bătăliei. Această formație des întâlnită oferea protecție în momentele în care forțele combatante se apropiau, soldații fiind expuși proiectilelor (sulițe, plumbatae, săgeți)⁴⁷.

Cavalerii bizantini puteau și să lupte și ca simpli pedestri, când terenul era nefavorabil atacului călare sau pur și simplu atunci când era nevoie. Călăreții preferau uneori avantajele pe care stilul de luptă pedestru le oferea. Cu toate acestea, cazurile sunt rare. Cavaleria era folosită, de asemenea, pentru a fructifica victoria prin urmărirea soldaților inamici care se retrăgeau. Această practică era însă una periculoasă și aduce cu sine o pierdere a controlului formației de luptă și a disciplinei. Mauriciu critică nerespectarea ordinelor și sugerează pedeapsa capitală pentru nerespectarea ordinelor și sugerează o urmărire organizată a inamicilor, deoarece au existat cazuri când aceștia se reorganizau rapid și luptau contra urmăritorilor⁴⁸.

Romanii și bizantinii au implementat, de asemenea, și tactici de gherilă prin intermediul mercenarilor barbari. Evitarea atacurilor masive, hărțuirea inamicului, dar și distrugerea aprovizionării inamicului cu provizii și echipament⁴⁹.

Capitolul XI din *Strategikon* face referire la tehnica de luptă a avarilor:

În lută ei sunt aranjați în trei grup cum fac Bizantinii și Perși dar diferența este că între aceste grupuri sunt așezați într-o manieră echivalentă cu drugos (unitate militară echivalentă cu 1000 de luptători) arătând ca o singură forță unită. În afara aranjamentului mai există o forță adițională care este trimisă ori să creeze o ambuscată împotriva celor dezorganizați ori ca ajutor în partea care este atacată (...)

⁴⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 17.

⁴⁷ Philip Rance, *op.cit.* p. 6.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁹ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 18.

Formează fronturi dense. (...) Ei preferă să lupte de la distanță, să creeze ambuscade, încercuirea inamicului, simularea retragerii” (retragerea scitică).

Cercetătorii în domeniu explică această tehnică folosită de avari. Mauricius o numește retragerea scitică. Aceștia simulează retragerea, fiind urmăriți de inamici, păstrează distanța și atacă cu săgeți. Urmăritorii sunt apoi conduși către o bine pregătită ambuscadă. Odată ajunși urmăritorii sunt încercuiți de avarii ascunși fiind astfel distruși complet. Această retragere strategică a fost implementată și de bizantini pe câmpul de luptă⁵⁰.

Avarii foloseau, de asemenea, și o altă tactică chiar mai impresionantă. Trupele erau dispuse în linie, aceasta forma un vârf în mijlocul ei astfel penetrând mai ușor liniile inamice. Odată ce formația inamică era străpunsă, avarii erau capabili să se îndrepte către margini foarte rapid. Dacă vârful aranjamentului nu reușea să străpungă inamicul, acesta se puntea schimba în funcție de desfășurarea luptei⁵¹.

Când ne referim la tehnicile de luptă ale slavilor informații importante sunt regăsite tot în Strategikon. Când erau atacați, aceștia evitau confruntarea directă cu armatele bizantine, folosind tactici de gherilă, hărțuind inamicii, sabotând căile de acces, rezervele de provizii și să întrerupă aprovizionarea bizantinilor.

*Eliberând prizonierii după un timp și lăsându-le libertatea să rămână cu ei sau să se întoarcă acasă, plătind o răscumpărare oarecare în timp ce, în afara locurilor unde sunt așezați,duc o viață de jaf și le place să-și încerce dușmanii în locuri încurcate, înguste și stâncoase. Folosesc cu pricepere năvălirile repezi, înfruntările pe neașteptate și loviturile pe furiș, ziua și noaptea, și nascocesc multe căi de înfruntare [...]. Sunt nestăpâniți și răzbunători, nu cunosc rânduiala și nici nu caută să se prindă în lupta încheată sau să iasă în locuri descoperite și netede [...]. Sunt cu totul fără credință și lipsiți de cuvânt față de înțelegerile făcute(...)*⁵².

Alte informații despre slavii timpurii întâlnim mai târziu în sursele scrise din prima parte a secolului al VII-lea, acestea referindu-se cu deosebire la aspectele militare, un exemplu în acest sens fiind *Chronicon Maior* scrisă de Isidor din Sevilla, fiind terminată până în 624 sau 625 p. Chr. în care se face referință la ocuparea Greciei de către slavi. Cum acesta prezintă și episoadele pierderii Siriei și Egiptului, dovedește faptul că era informat cu privire la situația din întregul bazin mediteranean. Alți trei autori, descriu pe scurt rolul slavilor în ocuparea Greciei, și asediul Constantinopolului din 626 p. Chr., Georgios Pisides cu ambele sale lucrări, *Bellum Avaricum* scrisă în 626 p. Chr., respectiv *Heraclias*, scrisă în 629 p. Chr., autorul *Cronicii Pascale*⁵³ care prezintă evenimentele de până în 629 p. Chr. și este terminată în 630 p. Chr. și Theodor Syncellus care a fost unul dintre solii trimiși kaganului în 624 p. Chr. Aceștia

⁵⁰ *Ibidem*, p. 11.

⁵¹ Strategikon, X.2.

⁵² F.H.D.R. II, Mauricius, *Strategikon*, XI, 4. 9.

⁵³ Cronică bizantină creștină din secolul al VII-lea care încerca crearea unei liste cronologice cu toate evenimentele întâmplate în lume de la crearea lui Adam. Autorul este necunoscut, cel mai probabil un cleric.

fac observația că există două tipuri de luptători slavi: „Lupii slavi”–numiți astfel de Georgios Pisides– care luptă alături de avari, fiindu-le aliați și ceilalți care au atacat Blachernae⁵⁴ de pe luntre și sunt supuși avarilor⁵⁵. Chiar și aici, se observă caracterul instabil al slavilor. Aceștia nu sunt unificați de o putere centrală, unii dintre ei fiind aliați ai avarilor, alții supuși.

Un aspect interesant ce este puțin cunoscut și cercetat al Antichității Târzii este folosirea inteligenței tactice. Aceasta întregește informațiile pe care armatele le puteau accesa despre poziția, numărul, intențiile dar și situația în care inamicul se află. Acest aspect nu trebuie subestimat în cercetarea relațiilor militare dintre bizantini și slavii timpurii. Lipsa acestor informații campaniile militare ar fi fost mult mai greu de organizat. Analizele cercetătorilor rezultă faptul că activitățile romane de acest tip au atins nivelul maxim în Antichitatea Târzie. Acest nivel a fost atins ca rezultat al faptului că în Antichitatea Târzie au existat mai multe amenințări pe fronturi multiple⁵⁶.

Oamenii responsabili cu informațiile pe câmpul de luptă puteau fi simpli soldați sau cercetași sau chiar foarte bine antrenați care operau de la distanță de forțele militare bizantine, spionând inamicul sau chiar infiltrându-se în armatele inamice. Informațiile puteau fi procurate chiar și de oameni de rând, comercianți, dezertori. Inteligența tactică ajuta generalul bizantin în crearea unui anumit plan de sabotaj sau pentru alegerea momentului și locului unui atac surpriză. Un exemplu care subliniază importanța informațiilor în conflictele militare din Antichitatea Târzie este episodul în care Julian după Bătălia de la Strasbourg în 357 a pătruns pe teritoriul Alamman. Un dezertor inamic susținea că alammani sunt ascunși în pasaje subterane și peșteri așteptând să lanseze un atac surpriză. Astfel, Julian a decis să nu pătrundă mai adânc în teritoriul inamic, construind o fortăreață în zonă pentru întărirea controlului zonei⁵⁷.

Informații referitoare la inteligența tactică în Antichitatea târzie provin chiar de la Procopius. Acesta amintește cum Generalul Belisarius l-a însărcinat să călătorească înaintea armatei în Africa pentru a aduna informații despre mișcările vandalilor. Aceste informații venite de la oamenii din Siracuza au ajutat foarte mult la învingerea acestora. Gelimer și mare parte din armata sa a călătorit la Sardinia iar Belisarius a decis că este cazul să pătrundă pe teritoriul inamic acesta reușind să cucerească Byzacena și nordul Africii⁵⁸.

Există și exemple în care este vorba de inteligența și contra-inteligență tactică pusă în relațiile cu slavii timpurii pe teritoriul bizantin. Procopius amintește un moment în care membrii ai armatei lui Germanus staționați la Serdica în anul 550 au interceptat câțiva cercetași slavi. Prin interogarea acestora, Bizantinii au aflat de poziția armatei slave dar și locul unde aceasta se îndrepta. Slavii aflați pe teritoriul

⁵⁴ A fost un cartier din partea de nord-vest a Constantinopolului.

⁵⁵ Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, pp. 47-48.

⁵⁶ Alexander Sarantis, *Waging War in Late Antiquity*, p. 27.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 28.

⁵⁸ *Ibidem*, p.29.

bizantin aveau intenția de a călătorii în sud pe teritoriul Macedoniei și Tesalonicului. Auzind acestea, Germaus a amânat campania militară contra invaziei goților în Italia și s-a mobilizat pentru o luptă contra slavilor. La rândul lor și slavii au reușit să obțină informații despre planurile lui Germanus și și-au schimbat și ei planurile auzind de armata bizantină, călătorind spre Dalmația prin Munții Dinarici⁵⁹.

Înainte de bătălii, comandații bizantini și nu numai, obișnuiau să își motiveze soldații prin discursuri sau promisiuni în ceea ce privește răsplata lor. Această motivație era stârnită și prin anumite ceremonii religioase⁶⁰. Moralul era un factor foarte important în desfășurarea luptelor, comandanții militari încercând pe cât posibil să mențină trupele aprovizionate și odihnite înainte de lupte. Motivația putea fi stârnită și prin alte mijloace. De exemplu împăratul Iulian și-a motivat soldații participând chiar în bătălia cu perșii în 369, dar a fost ucis⁶¹.

În concluzie, echipamentele militare dar și tacticile de luptă au evoluat constant pe parcursul secolelor V-VII, jucând un rol important asupra desfășurării evenimentelor de la Dunărea de Jos. Bizantinii au fost nevoiți să se adapteze stilului de luptă specific nomazilor pentru a contracara populațiile barbare. S-a observat cum în Antichitatea târzie, accentul din punct de vedere militar a fost pus pe mobilitate și pe rapiditate pe câmpul de luptă. Autorii contemporani cu evenimentele, Procopius din Caesarea, Agathias sau Theophylact Simocatta oferă mărturii importante care susțin ideea că bizantinii au folosit trupe formate preponderent din cavalerie, infanteria fiind lăsată pe plan secundar⁶². Inteligența tactică putea oferi indicii foarte valoroase în desfășurarea campaniilor atât ofensive cât și defensive.

Bibliografie selectivă

Fontes Historiae daco-romanae. II, Procopius din Caesarea, *Despre Războaie*, VII, 14,21. 26.
Fontes Historiae daco-romanae. II, Mauricius, *Strategikon*, XI, 4. 9.
Strategikon, Trad. George T. Dennis, Philadelphia, Editura University of Pennsylvania Press, 1984.
 Curta, Florin, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*.
 Curta, Florin, *Avar Blitzkrieg, Slavic and Bulgar Raiders, and Roman Special Ops: Mobile Warriors in the 6th-Century Balkans*, în „*Central Eurasia in the Middle Ages. Studies in Honour of Peter B. Golden. Edited by István Zimonyi and Osman Karatay*”, 2016.

⁵⁹ *Ibidem*, loc. cit.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 58.

⁶¹ *Ibidem*, p. 79.

⁶² Florin Curta, *Avar Blitzkrieg, Slavic and Bulgar Raiders, and Roman Special Ops: Mobile Warriors in the 6th-Century Balkans*, „*Central Eurasia in the Middle Ages. Studies in Honour of Peter B. Golden. Edited by István Zimonyi and Osman Karatay*”, 2016, p. 69.

Haldon, John, „*Warfare, state and society in the Byzantine world, 565-1204*”, Londra, Editura UCL Press Taylor & Francis Group, 1999.

Kardaras, Georgios, *The nomadic art of war. The case of the Avars*, în „*Acta Militaria Mediaevalia*” 11, 2015.

Kovrig, I. *Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars*, în „*Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*”, 6, 1955.

Rance, Philip, *Tactics in the Late Empire*, în „*The Encyclopedia of The Roman army*”, 2015.

Sarantis, Alexander, *Waging War in Late Antiquity*.

Teodor, Eugen, *Cronologia atacurilor transdanubiene și analiza componentelor etnice și geografice (partea a treia, concluzii)*, în „*Muzeul Național*”, 16, 2004.